

В.Є. Данкевич, канд. екон. наук
Житомирський національний агроекологічний університет

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РИНОК ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Постановка проблеми. Вагомий вплив на розвиток українського аграрного сектора економіки мають світові глобалізаційні процеси, і з цим необхідно рахуватися. Потрібно не очікувати, а рухатись назустріч глобалізації, бути активним її учасником, зокрема й у контексті інтеграції вітчизняного агропромислового комплексу. Подальша інституційна трансформація українського аграрного сектора, особливо в контексті земельних відносин, має сприяти його стабілізації, підвищити рівень захищеності щодо впливу екзогенних факторів. Водночас глобалізаційні виклики повинні враховуватися під час формування стратегії трансформації національного аграрного сектора економіки для більш раціонального використання земельних ресурсів.

Земельна політика в умовах глобалізації має першочергове значення для забезпечення стійкого розвитку, раціонального управління, добробуту населення та економічних можливостей сільських і міських жителів, а також – для подолання бідності. Дослідження у сфері земельної політики та аналіз конкретних заходів з вирішення проблем, пов'язаних із землею, є завжди актуальними й викликають інтерес суспільства, особливо якщо це питання розглядається в умовах глобалізації. Адже під впливом, з одного боку, непинного зростання світових потреб у продовольстві, збільшення попиту на виробництво біопалива, а з другого – нестачі земельних і водних ресурсів збільшується зацікавленість країн у купівлі земель сільськогосподарського призначення.

Серед інвесторів аграрного сектора економіки за останні 10 років домінують великі транснаціональні компанії (ТНК) з розвинених країн світу. Великомасштабні інвестиції у придбання землі вкладають арабські країни (Саудівська Аравія, Бахрейн, Об'єднані Арабські Емірати тощо), Китай, Республіка Корея. Разом з тим домінування ТНК в інвестиціях в аграрний сектор економіки в умовах глобалізації несе певні загрози для країни-реципієнта [10]. Йдеться про високу вірогідність виникнення цілої низки проблем щодо продовольчої безпеки цієї країни, зростання внутрішніх цін на продовольчі товари, а отже, й загострення соціальних суперечностей, нерівності конкуренції між національними та іноземними

інвесторами, екологічних наслідків тощо. Зазначені тенденції мають суттєвий вплив на світове продовольче забезпечення населення та потребують всебічного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тенденції розвитку земельних відносин у світовому масштабі відображені у працях багатьох вітчизняних економістів, серед яких варто виділити В. Андрійчука, С. Голову, Т. Ліщеньюк, П. Онищенко, А. Попова, В. Савчука, О. Шпичака, В. Юрчишина та ін. У вітчизняній і зарубіжній економічній літературі приділено достатньо уваги купівлі сільськогосподарських угідь. Ґрунтовні дослідження здійснили у своїх працях: Л. Абалкін, Д. Богиня, В. Бодров, М. Вітковський, А. Гальчинський, В. Збарський, О. Крисальний, Ю. Лузан, І. Лукінов, В. Малес, Б. Панасюк, О. Онищенко, П. Саблук та ін. Однак, незважаючи на значні наукові напрацювання, це питання потребує доповнень з урахуванням глобалізаційних процесів, які суттєво впливають на світовий ринок купівлі-продажу земель сільськогосподарського призначення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є вивчення сучасних тенденцій на ринку земель сільськогосподарського призначення в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу досліджень. Динаміка розвитку сучасної світової економіки характеризується визначальними особливостями, до яких належать: значний вплив глобалізаційних процесів на національні ринки, уніфікація технічних стандартів і внутрішніх споживчих уподобань, відокремлених від національної, релігійної, культурної та соціальної специфіки [11]. Глобалізація є багатовимірним процесом, який охоплює усі сфери суспільної життєдіяльності, докорінно змінює принципи і характер повсякденної людської практики [6]. Вона передбачає інтернаціоналізацію виробництва та формування виробничих зв'язків у межах діяльності корпорацій, а також розширення фінансових операцій у світовому масштабі [4].

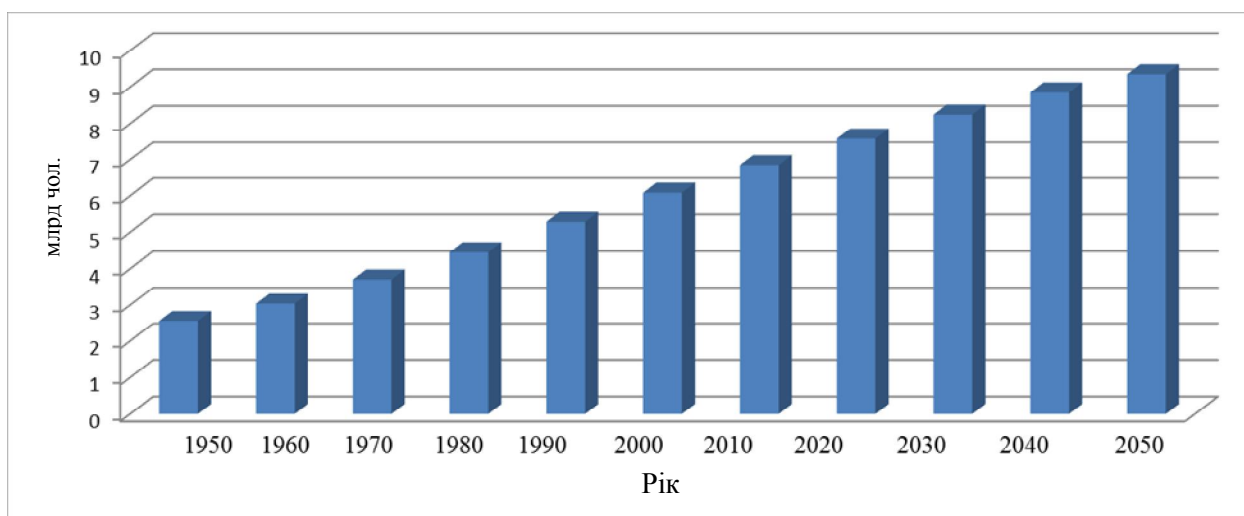
Основними параметрами глобалізації є зближення різних країн світу (інфраструктури, виробництва і споживання, принципів маркетингу), а також процес об'єднання ринків капіталу, коли національні ринки зі значними за обсягом операціями між країнами поєднуються у єдиний глобальний ринок. Рисами глобалізації в сучасних умовах є: зменшення земельних та енергетичних ресурсів; зростання споживання продуктів харчування; зростання цін на продукти харчування й енергетичні ресурси.

Глобалізація має ряд позитивних ознак, а саме: спричиняє прискорення руху фінансів, входів, виходів інформації і науково-технічного прогресу через величезні географічні райони. Вигоди від

глобалізації збільшують чистий прибуток у багатьох місцях, зменшують рівень бідності і таким чином збільшують рівень продовольчої безпеки. Ці зміни спричинили значне зростання спеціалізації в аграрному секторі економіки і, як наслідок, нижчі витрати і швидкий приріст обсягів збуту у торгівлі.

Інвестиції ТНК в аграрний сектор мають велике економічне значення для країни-реципієнта. Завдяки цим інвестиціям забезпечується прогнозований попит на виробництво сільськогосподарської продукції, доступ до світових ринків збуту; зростає зайнятість сільського населення, доходи працівників, також здійснюється впровадження нових технологій агровиробництва, підвищується продуктивність праці, поліпшується доступ до кредитних ресурсів [9].

Глобалізація може суттєво збільшити роль сільського господарства як двигуна приросту продукції у країнах з низьким рівнем доходів, створюючи такі умови для нього, за яких виробництво випереджає ріст особистого споживання. Це підвищить рівень продовольчої безпеки, яка загострюється у зв'язку із збільшенням кількості населення планети (рисунок).

Середньорічна чисельність населення Землі на 1950-2050 рр.

Джерело: розраховано за даними [6].

Щоб задовольнити потреби населення у продуктах харчування, країнам світу необхідно більш раціонально використовувати наявні земельні ресурси або залучати нові землі за рахунок їх купівлі. Земля є єдиним товаром, який не виробляється, відповідно, і цінується вона набагато більше, ніж усі інші товари. Ситуація із забезпеченням країн світу

продовольчими продуктами вимагає більш раціонального використання земельних ресурсів, підвищення їх родючості. Це особливо актуально для держав, залежних від імпорту продукції сільськогосподарського виробництва. Багато країн вирішує це питання за рахунок купівлі земель сільськогосподарського призначення, що набуло значного поширення в умовах глобалізації.

Серед країн світу найбільш привабливою у плані підписання вигідних угод з продажу землі вважається Африка (табл. 1). Це зумовлено низькими цінами на землю, відсутністю земельного законодавства, що захищає права та інтереси місцевого населення, а також незначними виробничими витратами, які приваблюють потенційних покупців.

Купівля-продаж земель сільськогосподарського призначення у світі, 2013 р.

Компанії, які купили найбільше землі	Країна	Площі куплених земель, тис. га
“Tata Power” близько 2 млн га землі в Індонезії	Індія	5 420, 2
“Phou Mady” – більше 10 тис. га землі	Китай	5 354, 5
“Billiton” – 364 тис. га землі в Індонезії	США	4 136, 9
“Sime Darby Berhad” – понад 287 тис. га землі	Малайзія	3 397, 6
“NRG Chemicals” – майже 688 тис. га землі	Британія	3 008, 4
“Kara Limited” – 404,7 тис. га землі	Корея	2 696, 2
Італійський інвестор – майже 2 млн га землі	Італія	2 614, 7
Ізраїльський інвестор – 2 млн га землі	Ізраїль	2 388, 0
“Al Ain National Wildlife” – 1,7 млн га землі	ОАЕ	2 277, 8
“Eastern Renewable Fuels” – 2,7 млн га землі	Саудівська Аравія	2 204, 1
“Billiton Limited” – 356 тис. га землі	Австралія	1 547, 6
“Global Solidarity Forest Fund” – 142 тис. га землі	Швеція	1 434, 7
“Alberta Investment Management Corp” – 389 тис. га землі	Канада	1 329, 7
Південноафриканський інвестор – 352 тис. га землі	ПАР	1 231, 0

Джерело: розраховано за даними [1].

Найбільш активну участь в африканському земельному ринку беруть: Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати і Катар. Через певне

географічне розташування площі сільськогосподарських угідь у них незначні. Однак великі фінансові можливості сприяють вирішенню цієї проблеми за межами їх кордонів. Так, у Саудівській Аравії купівля зарубіжних земель сільськогосподарського призначення є частиною державної програми.

Значною активністю в Азіатському регіоні виділяється Китай, де проживає близько 20 % усього населення планети, у той час як аграрних угідь, придатних для вирощування сільськогосподарської продукції, тут усього 7 %. До того ж значна їх частина перебуває в незадовільному стані внаслідок надмірного антропогенного впливу, і, як результат, не може давати достатньої для потреб населення країни кількості продовольства. Саме тому політика купівлі за кордоном значних земельних масивів стала закономірною. Серед країн, що активно займаються купівлею землі, виділяється Індія, компанії якої уже володіють декількома мільйонами гектарів земель сільськогосподарського призначення і на перспективу будуть притримуватись наміченого курсу.

Україна опинилася на десятому місці у списку найбільш привабливих країн для купівлі землі з потенційним обсягом продажу 1,2 млн га, як вказується в дослідженні Всесвітньої торгової організації World Trade Report-2013. Лідером рейтингу є Демократична Республіка Конго, у якій потенційний обсяг землі для продажу становить 8,1 млн га. Шосте місце займає Росія з потенційним обсягом продажу 2,8 млн га землі [3].

Проведені дослідження показали, що масове скуповування сільськогосподарських земель може викликати небезпечні наслідки – відсталі у розвитку країни не зможуть самостійно забезпечити продуктами харчування власне населення. Фахівці FAO відзначають, що за перше півріччя 2011 р. продано майже 25 млн га земель сільськогосподарського призначення, що за площею перевищують половину оброблюваних земель у Європі. У 2012 р. високорозвинені країни придбали або орендували ще близько 30 млн га земель сільськогосподарського призначення [2]. Приблизно на одній п'ятій земель, куплених або взятих в оренду, буде вирощуватися сировина для біопалива. На зазначені цілі, за даними американського Міжнародного інституту досліджень продовольчої політики, багаті країни витрачають щорічно 20–30 млрд дол. США. Через світовий дефіцит питної води, продовольства та енергії як багаті країни, так і країни, що розвиваються, прагнуть отримати родючі землі бідніших сусідів за вигідною ціною [5].

У подальшому ключовим фактором, що впливатиме на світові тенденції на ринку сільськогосподарських земель стане зниження запасів продуктів харчування. Співвідношення рівня запасів і споживання у світі продуктів харчування у 2012/13 маркетинговому році нижче, ніж у 2011/12 маркетинговому році, не враховуючи баланс пшениці [8]. У сучасних умовах обмеження пропозиції пов'язане з необхідністю не лише задовольнити поточний попит, але й поповнити запаси. Наразі економіка країн, що розвиваються, відновлюється після світової фінансової кризи швидше, ніж економіка західних країн, які підтримують попит на сільськогосподарську продукцію.

Висновки. В умовах глобалізації землі сільськогосподарського призначення скуповують країни-імпортери продовольства з обмеженими земельними та водними ресурсами, але з великими фінансовими можливостями, такі як держави Перської затоки. Крім цього, земельні активи за кордоном бажають придбати країни з великою кількістю населення, які мають проблему продовольчої безпеки. Із цією метою вони вибирають країни, де можна придбати землю за низькими цінами в Ефіопії, Гані, Малі, на Мадагаскарі, у Мозамбіку, Судані і Танзанії.

В умовах глобалізації країни-реципієнти потребують реалізації на державному рівні системи запобіжних заходів для запобігання можливим негативним наслідкам діяльності ТНК на ринку сільськогосподарських земель. Серед таких заходів можна назвати узгодження національних інтересів у раціональному і продуктивному використанні трудових та земельних ресурсів з інтересами ТНК, що інвестують у сільськогосподарське виробництво, за рахунок створення чіткої законодавчої бази, особливо визначення умов експлуатації земельних ділянок, збереження розвитку сільських територій.

Бібліографічний список: 1. Китай, Індія та США скуповують сільськогосподарські землі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/business/>. 2. Клименко Л.В. Зовнішньоторговельний баланс продукції сільського господарства і продовольства України: проблеми та перспективи / Л.В. Клименко // Агросвіт. – 2013. – № 5. – С. 3–9. 3. Новий земельний переділ в Африці: чого чекати? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wartime.org.ua/847-noviy-zemelniy-peredl-> 4. Світова продовольча проблема [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kimo.univ.kiev.ua/MEO/04.htm> 5. Статистичний щорічник ФАО “World Food and Agriculture 2012” [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.fao.org/economics2012> 6. Britannica Online Encyclopedia / [Electronic resource]. – Available from: <http://www.britannica.com>. 7. Craig D. Idso, Estimates of Global Food Production in the Year 2050: Will We Produce Enough to Adequately Feed the World?//Center for the Study of Carbon Dioxide and Global Change. – 2011. – 43 p. 8. FAOSTAT [Electronic resource]. – Available from: <http://faostat.fao.org/site> 9. International Federation of Organic Agriculture Movements//IFOAM, Bonn, Germany and Research Institute of Organic Agriculture (FiBL). – February 17, 2008. 10. International Monetary Fund [Electronic resource]. – Available from: <http://www.imf.org/external/research/index.aspx> 11. OECD-FAO Agricultural Outlook, 2012 [Electronic resource] // Food and Agriculture Organization of the United Nations. – Available from: www.fao.org. 12. The state of food and agriculture //Food and Agriculture Organization of the United Nations: Rome, 2012. – 182 p.

Данкевич В.Е. Влияние глобализации на рынок земель сельскохозяйственного назначения. Установлено влияние глобализации на аграрный сектор экономики. Исследованы современные тенденции на рынке сельскохозяйственных земель. Выявлено, что под влиянием роста мировых потребностей в продовольствии, увеличения спроса на производство биотоплива и недостатка земельных и водных ресурсов повышается заинтересованность стран в инвестиционных операциях по купле-продаже сельскохозяйственных земель. Исследованы крупнейшие сделки на рынке купли-продажи земель сельскохозяйственного назначения. Установлены основные компании, занимающиеся покупкой земель. Определены преимущества и угрозы современных операций на рынке сельскохозяйственных земель.

Dankevych V. Impact of globalization on the agricultural land market. The article observes the impact of globalization on the agricultural sector. We studied the current trends in the market of agricultural land. We found that exposure to rising global demand for food, increasing demand for biofuels and lack of land and water resources increases interest of investing in operations on purchase and sale of agricultural land. Studied biggest deals in the market purchase and sale of agricultural land. The basic company engaged in the purchase of land. The article outlines the benefits and threats of significant transactions in the agricultural land.